

مقدمه‌ای بر هنر تشعیر در نقاشی ایرانی

مصطفی ندرلو / عضو هیات علمی دانشگاه هنر

مقدمه:

ساخت و پرداخت حاشیه قاب تصویر یا متن « تشعیر » در دیوان و کتب خطی ایرانی دارای سابقه‌ای دیرینه است. از نمونه‌های اولیه کامل و قابل ذکر در این زمینه می‌توان از تشعیر های دیوان « سلطان احمد جلاپیر » نام برد. در آثار برجسته اوج هنر نگارگری ایران در دوران « شاه طهماسب صفوی » می‌توان از خمسه نظامی و در نزد پادشاهان گورکانی هند مرقع گلشن را باید نام برد که از مهمترین آثار دارای تشعیر های فوق العاده‌ی است که توسط نقاشان ایرانی در دربار پادشاهان گورکانی هند خلق شده است. هنرمندان بسیاری در این زمینه آثاری را خلق کرده‌اند که از آن میان « عبدالحی »، « آقا میرک »، « سلطان محمد » و « صادقی بیگ افشار » قابل ذکر هستند.

پرداختن به حاشیه تصویر یا متن طراحان در نقاشی ایرانی موضوعی است که در این مقاله به آن پرداخته می‌شود. طراحی تشعیرها در دوره‌های مختلف نقاشی ایران به همراه آثار نقاشی، تکوین و تکامل یافته و از ویژگی‌های خاص خود برخوردار است. در تشعیر، حاشیه اطراف قاب متن یا تصویر، توسط طراحی های تزئینی از طبیعت، انسان و حیوانات انجام می‌شود و برخی از این طراحی‌ها شامل حیوانات خاص، واقعی و خیالی هستند که در حال نزاع و حرکت و چرخش در میان فضای دوبعدی دیده می‌شوند. این نوع از کار را « گرفت و گیر » نیز می‌نامند. بدیهی است در نگارگری ایرانی، نزد اهل فن این هنر، هر یک از این گرایش‌ها را با اسم ویژه‌ای می‌نامند که در جای خود باید به آن پرداخته شود.

تاریخچه

برای بررسی وضعیت و شرح آثار واحوال هنرمندان نقاش سده‌های گذشته، به نوشته‌های دو تن از شخصیت‌های برجسته که رساله و مطالبی را در این زمینه به تحریر در آورده‌اند استناد می‌شود. یکی از این دو، « دوست محمد » نقاش برجسته عهد صفوی و رئیس کتابخانه سلطنتی است که در آلبوم « بهرام میرزا »، مقدمه‌ای شامل شرح احوال نقاشان قدیم نگاشته است و دیگری رساله « صادقی بیگ افشار » با عنوان « قانون الصور » می‌باشد.

فضا در هنر تشعیر

در تشعیر پرسپکتیو وجود ندارد، در این شیوه حجم و بعد نامایی پیکرها به وسیله خطوط دور طرح، ایجاد می‌شود. حیوانات تخیلی و یا واقعی در تجسم دنیای ترکیب شده از طبیعت و تخیل اجرا شده‌اند. که گاهی حرکت از پایین قاب تصویر به طرف بالای صفحه دارند و گاهی از بالا به پایین در حال سرازیر شدن هستند و یا در خط افقی، حیوانات در اطراف قاب بندی به دنبال هم در حال گردش و حرکت هستند. تشعیر علاوه بر حاشیه قاب بندی در برخی نسخه‌ها نیز در یک تک صفحه بصورت یک تصویر مستقل اجرا شده و برای تزئین حاشیه بکار نرفته است.

اساساً اجرا و پرداخت فضای تخیلی از طبیعت با حرکت و ترکیبی از حیوانات و موجودات خاص در ترکیب بندی حاشیه قاب میانی، دنیای بسیار جالب و قابل توجهی در هنر نقاشی ایرانی است که در هر دوره در عین داشتن قالب و شکل خاص، بنابر سلیقه هنرمندان این رشته، تغییراتی داشته است. تنوع در اجرای صحنه‌های گوناگون و ترکیب بندی های مختلف در حاشیه نقاشی‌ها و صفحات کتاب را نشان می‌دهد.

ترکیب بندی و حرکت در تشعیرها، غالباً به صورتی است که موجب تنوع در دید و دنبال کردن چشم و حرکت در اطراف تصویر و هدایت آن به درون تصویر می‌گردد. این نگاه مانع از خسته شدن چشم و یکنواختی شده و همچنین نشاط و حرکت در دید مخاطب را به دنبال داشته است. دانش و فهم هنر تجسمی در پرداخت تشعیرها بیانگر درک عمیق و ذوق بالای هنرمندان نقاش ایرانی بوده است.

اجرای تشعیر در کنار نقاشی قاب وسط صفحه کتاب نوعی « کنتراست » از فضای پر و خالی از رنگ ایجاد کرده که این امر موجب بهتر و زیباتر دیده شدن هر یک از قسمت های مختلف اثر می‌گردد.

در این روش، تمام سطح کار، در قاب تصویر میانی توسط رنگ با نقاشی پوشیده می‌شود، و در حاشیه، برای تشعیر، زمینه کاغذ بدون رنگ باقی می‌ماند که با استفاده از رنگ طلایی یا نقره‌ای یا سایه پردازی طراحی تشعیر بر روی آن اجرا می‌شود است. از این جهت کاغذها به نوعی انتخاب می‌شدند که خود دارای رنگ زیبایی بودند و به این علت استفاده از رنگ متن کاغذ دارای اهمیت ویژه‌ای بوده است. نوع برخورد در اجرای مثبت یا منفی کردن زمینه کار و اجرای تیره و روشن از شیوه‌های اجرای تشعیر محسوب می‌گردد که در برخی نمونه‌ها ذکر شده است.

به نظر می‌رسد که طراحی در تشعیرها به گونه‌ای است که زیر طرح وجود نداشته و طراح یکباره بصورت ذهنی با توجه به مهارت و قدرت و توانایی طراحی بالای خود مستقیم روی صفحه کار اجرا می‌کرده و در واقع نوعی قلم گیری دقیق از دور گیری نمادها و پیکره‌ها صورت می‌یافته است. از آنجا که غالب آثار با رنگ طلا یا نقره اجرا می‌شده و حرکت قلم مو در طلا، کار دشواری است، بر چیره دستی این هنرمندان تأکید بیشتری دارد.

در واقع تشعیر، نوعی طراحی (دی‌زاین) برای نقاشی ایرانی و حواشی صفحات محسوب می‌گردد که جهت تزئین صفحات در دیوان‌ها و مرقعات بکار گرفته می‌شده است.

دیوان سلطان احمد جلاپیر منسوب به (عبدالحی)

در مورد اینکه از چه زمانی این نوع حاشیه پردازی در نقاشی ایرانی آغاز شده و چه هنرمندانی به آن پرداخته‌اند تاریخ دقیقی مشخص نیست، اما در متون به دست آمده از عهد جلاپیران نمونه‌هایی از تشعیرهای قابل توجه وجود دارد که مربوط به « دیوان سلطان احمد جلاپیر » است.

هشت صفحه از سیصد صفحه دیوان اشعار « سلطان احمد

جلاپیر »، دارای تشعیر است که شامل مناظر روستایی و فرشتگان در حال پرواز است. با توجه به گرایش‌های عرفانی اشعار « سلطان احمد »، گفته شده است که این طراحی‌های تک رنگ پیوندی با هفت مرحله تکامل عرفانی « شیخ فریدالدین عطار نیشابوری » در « منطق الطیر » دارد. شیوه اجرای این آثار حد فاصلی میان شیوه طراحی تک رنگ چینی و قلم گیری آزاد نقاشی عصر جلاپیری است.

استفاده از چنین قلم آزادی، با موضوعات دشتستانی، برای تشعیر، در این دوره بسیار قابل توجه است. برخی از محققین این آثار را به « عبدالحی » نسبت داده‌اند ولی احتمال اینکه توسط هنرمند دیگری طراحی شده باشد نیز، وجود دارد. « دوست محمد »، به هنگام توصیف احوال هنرمندان دربار « سلطان احمد »، از طراحی به نام « عبدالحی » اسم آورده که به سلطان، طراحی می‌آمخته است. سلطان احمد نیز به نوبه خود در کتاب ابوسعید نامه آثاری به شیوه سیاه قلم طراحی کرده است.

با توجه به این گفته، آیا می‌توان احتمال داد که تشعیرهای دیوان سلطان احمد جلاپیر، طراحی های خود سلطان احمد باشند؟ به هر تقدیر طراحی هر که باشد، در بالا برن شناخت ما از سبک نقاشی دوره جلاپیران سهم عمده‌ای دارد. با حمایت سلطان احمد هنرمندان مکتب جلاپیری به شیوه‌های گوناگونی اثر آفریده و ترکیبات بکری به وجود آوردند. که پنج نسل از هنرمندان ایرانی از آن منتفع شدند و به چنان سطح والایی از تکامل و هماهنگی رسیدند که نگاره های ایرانی را از هر سبک و شیوه دیگری متمایز ساختند. (تصویر ۱)

رساله قانون الصور صادقی بیگ افشار

« صادقی بیگ افشار » از هنرمندانی است که خود در زمینه تشعیر آثاری خلق کرده است (تصویر ۲). وی که سرپرستی کتابخانه شاه عباس در قزوین را عهده دار بوده در رساله خود در مورد شرح چگونگی طراحی تشعیر چنین آورده است.

کئی گر جانور سازی اراده
ز گلگون تصرف شو پیاده
به یک سو از طریق بیش و کم باش
به راه پیروی ثابت قدم باش
ز راه و رسم استادان مکش پای
به آیین تتبع راه پیمای
ملان صاحب روش از صد یکی را
بجو آیین آقا میرکی را

میادا ای در دریای حیرت
ندانی جانور سازی ز صورت
بگویم جانور سازی کدام است
چه سان و چند و هر یک را چه نام است
یکی سیمرغ، دیگر هست اژدر
هزبر و گاو گنج است ای برادر
ولی معلوم این فن بر سه قسم است

گرفت و گیر و چشمش نام و اسم است
شوی چون برگرفت و گیر راغب
درین وادی سه چیزت هست واجب
زستی جانور ها دور باید
ستون دست و پا پرزور باید
شوی گر از تو جنگی نقش پرواز
نباید بر تن هم پنجه انداز
مبادا پنجه ای بیکار باشد
در آن صورت مگر ناچار باشد
مکرر ساختن هم نیست مرغوب
ولی غیر مکرر هست مطلوب
مکرر گرچه سحر آمیز باشد
طبیعت را ملال انگیز باشد

خمسه نظامی شاه طهماسبی

همچنانکه در متن قانون الصور آمد نام «آقا میرک» که «صادقی بیگ افشار» استادی و مهارت او را ذکر کرده است بیانگر شناخت و چیره دستی این هنرمند فن تشعیر است. در توصیف آثار میرک در مجموعه «دیکسون ولش»^۲ از صاحب نظران نقاشی ایرانی چنین آمده است: «همه طرح ها همان ویژگیهایی را که صادقی بیگ به عنوان ضرورت نقش انواع پرندگان یا حیوانات ذکر کرده بود دارد. سیمرخ، اژدر و هژبر که همگی در یک مجموعه و در منظره‌های منحصر به فرد به یکدیگر در پیچیده‌اند با مقایسه‌ی جزئیات و ریزه کاریهای خاص نقاشی های مذکور یا نقاشی های میرک، انتساب آنها به استاد طراحی حیوانات، تاکید می‌شود. معمولا در حاشیه‌ی نقاشی‌ها، اشکال صخره‌ها تیزتر و دارای طراح‌های هندسی بیش تر و منظم تری نسبت به آثار سایر نقاشان است و با شفافیت بلورین، گویی که آن‌ها را شسته و پاک کرده‌اند همچون تخته سنگ‌های عجیب و غریب و درهم پیچیده که از موضوعات مورد علاقه هنرمند بود. صخره‌های تک روی زمین که بین علف‌ها و برگ‌ها احاطه شده و در سایر آثارش نیز به چشم می‌خورد»^۳ (تصاویر ۳ تا ۶)

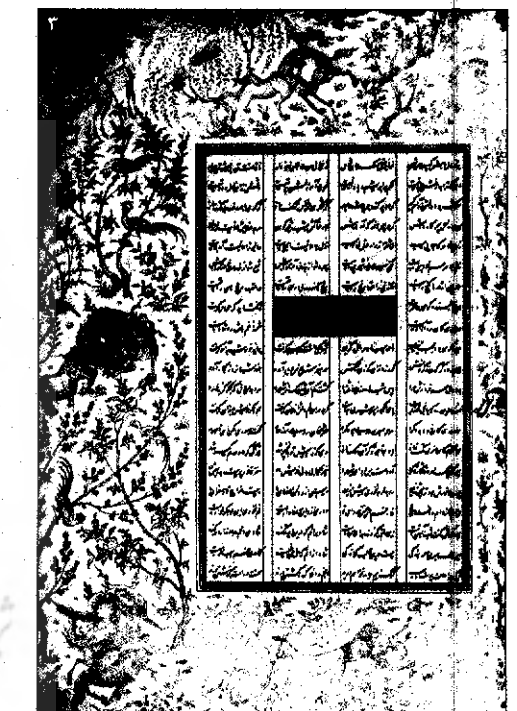
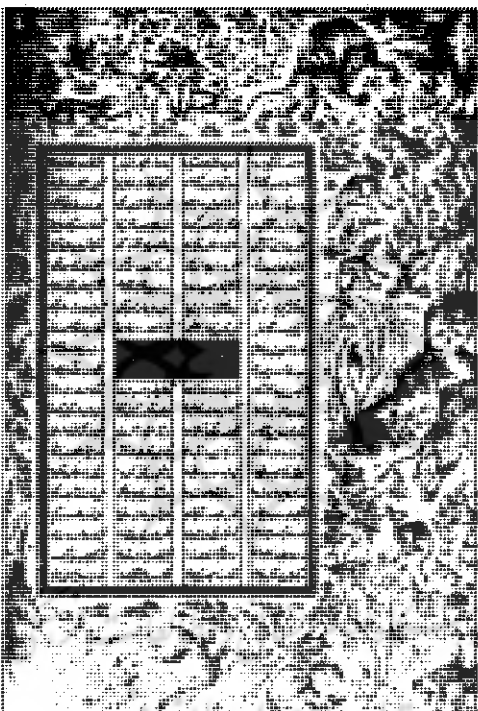
گلستان سعدی

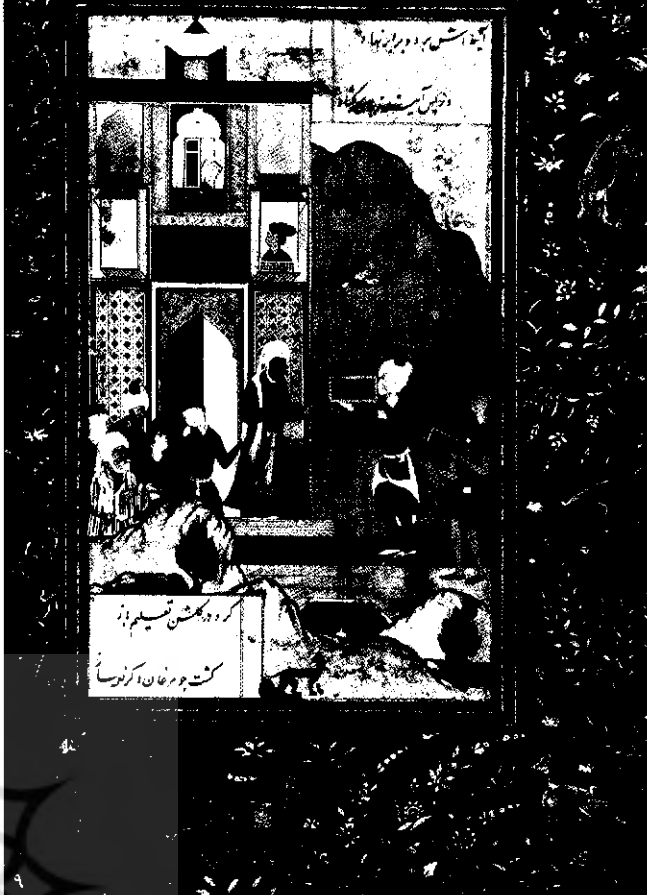
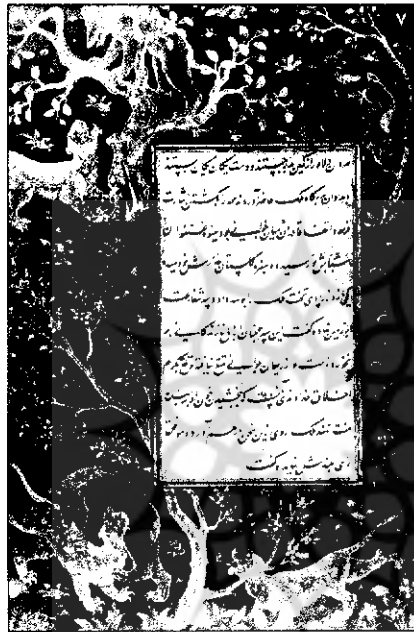
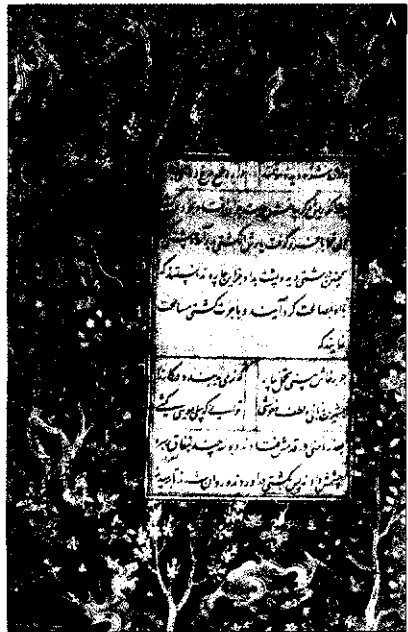
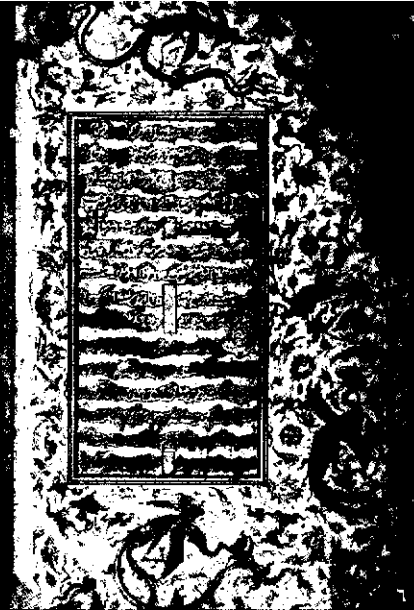
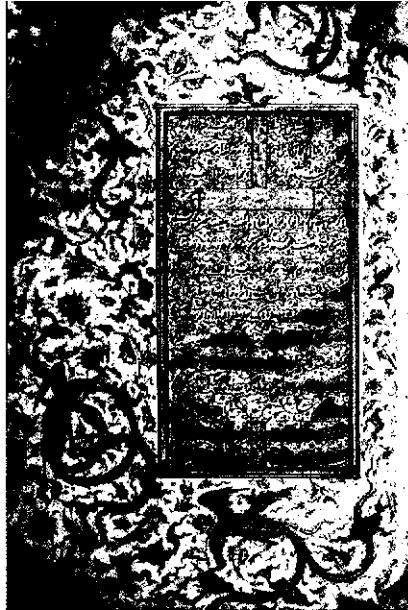
از دیگر هنرمندان این شیوه از نقاشی ایرانی باید از «سلطان محمد» از هنرمندان برجسته دوره صفوی- نام برد که دو نمونه از تشعیرهای مربوط به گلستان سعدی اثر او است. سلطان محمد این اثر را در سال‌های ۱۹-۹۱۵ هجری اجرا کرده که از نمونه‌های بسیار با ارزش این سبک به شمار می‌رود... این نمونه‌ها که از نسخه اصلی جدا شده بوده توسط هنرشناس آلمانی به نام «فیلیپ والتر شولز»^۴ در ایران (اوایل قرن بیستم) جمع‌آوری شده است. در حقیقت این صفحات تشعیر سحرآمیز و جذاب، جزو بهترین نسخه‌های تولید شده در دوران صفویه هستند و تشعیرهای آن حتی زنده‌تر از نمونه‌هایی است که در خمسه‌ها دیده می‌شوند. (تصویر شماره ۷ و ۸)

روضه الاتوار

از نمونه‌های زیبای تشعیر، می‌توان از «روضه الاتوار» خواجوی کرمانی نام برد که مشخصات که متن این دیوان شامل قصائد و غزلیات است. این نسخه در اندازه ۱۷×۲۷ سانتیمتر، شامل ۱۷۸ صفحه، با خط نستعلیق و رقم علی‌الکاتب السلطانی است که به سال ۹۲۷ هجری کتابت شده است.

« کاغذ متن، خاتمالغ نخودی زرافشان و حاشیه آن، دولت‌آبادی و دارای تشعیر است. صفحات مصور آن دارای پنج نگاره بنون امضا است. جلد آن مقوای روغنی، بوم مشک، بنفش و مذهب به دسته گل الوان با پیچک‌های زرین، حاشیه آلبالویی رنگ بنفش و مذهب به سه دسته

مرقع گلشن

«مرقع گلشن» در کتابخانه موزه کاخ گلستان نگهداری می‌شود. این مرقع به سفارش جهانگیر (۱۰۱۴-۱۰۲۷ ه.ق.) فرزند ارشد اکبر شاه گورکانی که به هنر علاقه فراوانی داشته جمع‌آوری و تجلید شده است. اندازه این مرقع ۲۴/۵ × ۴۰ سانتیمتر است. «مرقع گلشن» بین سالهای ۱۰۱۴ تا ۱۰۲۹ ه.ق. پدید آمده است و برخی معتقدند این نسخه در قرن یازدهم ه.ق. به ایران آمده و در زمان ولیعهدی ناصرالدین شاه به کتابخانه سلطنتی کاخ گلستان منتقل شده است. این مرقع ۱۲۳ ورق است و باتوجه به دو رو بودن اوراق آن جمعا ۲۴۶ قطعه نقاشی، خوشنویسی و تشعیر دارد. مرقع گلشن شامل زیباترین و هنرمندانه‌ترین اجرای تشعیرهای ایرانی است.

شاید به جرات بتوان گفت که بهترین نمونه‌های تشعیر را در این مرقع می‌توان یافت. در لث روی این مرقع نقاشی همراه با تشعیر، و در پشت آن قطعه خوشنویسی (که با تذهیب و یا تشعیر تزئین شده) نقش بسته است. در واقع روی اصلی آن طرف نقاشی شده است که غالب این آثار مربوط به هنر دربارهای گورکانیان می‌باشد (قرن دهم و یازدهم ه.ق.). غالبا تشعیرها با رنگ طلا بر روی کاغذهای رنگی اجرا شده است. نحوه اجرا طراحی‌ها فوق العاده، استخوانه و با مهارت کامل انجام شده و قدرت تخیل در فضا سازی

شاخصه‌های تشعیر را در آذین صفحات خطی را شکل می‌دهد. (تصاویر ۹، ۱۱ تا ۱۳)

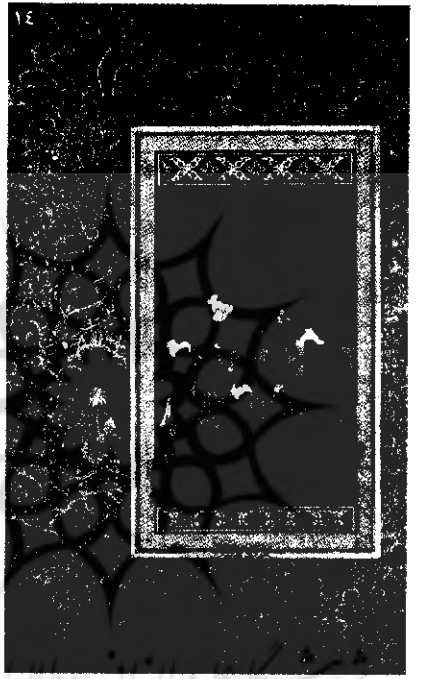
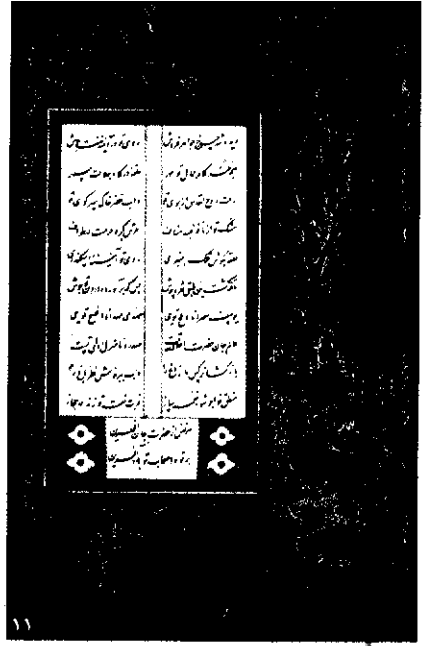
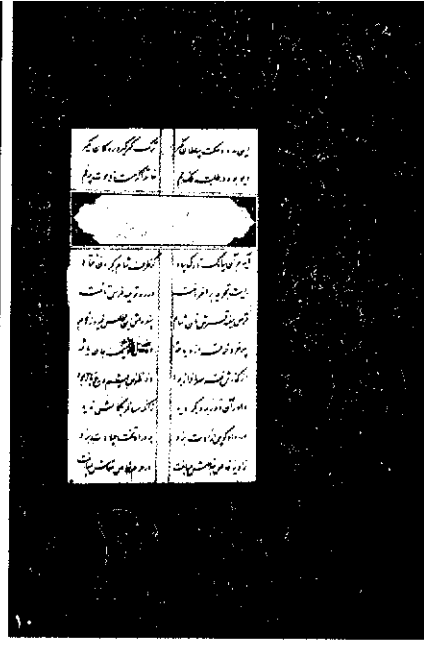
سلامان و ابدال

سلامان و ابدال یکی از داستان‌های زیبای هفت اورنگ جامی است. این نسخه را محمد امین کاتب در سال ۱۰۰۱ ه.ق. به قطع وزیری ۱۷۵ × ۲۵/۵ سانتیمتر. بر کاغذ سمرقندی شکری زرافشان و به قلم نستعلیق کتابت کرده است. این نسخه ۹۷ صفحه ۱۲ سطری با حاشیه تزئین شده دارد. افزون بر این نگاره یک شکارگاه بدون امضاء به شیوه صفوی در نسخه موجود است. جلد نسخه مقوایی روغنی با نقش مجلس بزمی در صحرا از بیرون و اندرون آن ضربی طلا کوب است.^۷

در تشعیر سلامان و ابدال فضای اصلی با رنگ طلا سطوح روشن شده و طراحی‌های به صورت تیره در زمینه باقی می‌ماند. رنگ زمینه کار قرمز، و در داخل قاب، نوشته متن اشعار در دو ستون روی زمینه نخودی رنگ، نوشته شده است. سیمرغ، هزبر، ببر، بز کوهی و ازدها از جمله حیوانات طراحی شده این تصویر هستند. در اینجا فضای پرتحرک از گرفت و گیر در حرکت و تقابل سیمرغ و ازدها از طرف پائین به بالا و از بالا به پائین تجسم شده است. (تصویر شماره ۱۲)

گل الوان، با گل‌های مینایی، الوان است.^۶ در تصویر (بینه‌اش برد و برابر نهاد) حاشیه نقاشی دارای تشعیر و طراحی‌های حیوانات با طلا بر روی زمینه به رنگ آبی تیره اجرا شده است. در بالای قاب تصویر حوصلی در حال پرواز دیده می‌شود. در حاشیه سمت راست نیز خرگوشی در حال دویدن و پایین‌تر آهوئی ترسیم شده که نه‌ری در میان آن‌ها نقش بسته و در کنار لبه کاغذ نیز غذائی شاخدار با سر رو به بالا در حال حرکت است. دو شغال هم در پایین تصویر و در برابر هم دیده می‌شوند. در این تشعیر همه حیوانات با جهت حرکت خود چشم را در اطراف نقاشی به حرکت در می‌آورند و زیبایی مضاعفی به نقاشی وسط قاب می‌بخشند. فضای میان تمامی این حیوانات هم با طراحی از بوته‌ها و شاخه‌های تزئینی پر شده است. نحوه طراحی حیوانات با چیره دستی تمام و به‌طور حیرت‌انگیز اجرا شده است. گرچه طراحی‌ها تصویر طبیعت است ولی کاملا ذهنی و از توان و شعور هنرمندانه طراح شکل گرفته است (تصویر ۹). این نوع اجرا نوعی تشعیر با فضای مثبت است. در دو صفحه دیگر از همین نسخه تشعیر به‌طور منفی اجرا شده به‌صورتی که زمینه با طلا روشن شده و پیکره‌ها بر زمینه تیره کاغذ باقی مانده است. روی لث سمت راست (تصویر شماره ۱۰) تشعیر در شکل افقی و به صورت قریبه اجرا شده که در حالت عمودی در صفحه قرار می‌گیرد. حرکت‌های حیوانات به‌طور یک‌درمیان به‌طرف داخل و درون و بیرون قاب اصلی طراحی شده‌اند که نوعی حرکت و تعادل را ایجاد می‌کند و این بیانگر عمق درک از عناصر تجسمی در اجرای تشعیر است. در تصویر تشعیر سمت چپ (تصویر شماره ۱۱) چوپانی در حالت نی زدن در انتهای نقطه سمت چپ است و حرکت سر پیکره در حال نواختن نی به طرف درون صفحه می‌باشد و بز و گوسفندان حرکت به طرف درون فضای تصویر دارند که همه اینها با ایجاد وزن تصویری لازم، نگاه بیننده را به سمت درون و بالای تصویر هدایت می‌کنند. در بالای سر گوسفندان، طبیعت از درختان سرو و شاخه درختان پرشکوفه که پرنده‌گان بر شاخه آن نشسته‌اند، چشم را تا بالای صفحه می‌کشاند، جهت نگاه پرنده‌گان به طرف بیرون صفحه است. در مقابل دو گراز در دنبال هم به طرف درون صفحه در حال حرکت هستند و بدین صورت حرکت چرخشی کاملی از اجزاء تصویر شکل گرفته که

کتابخانه شاهنشاهی قاجاریه	کتابخانه قاجاریه
کتابخانه ملی ایران	کتابخانه ملی ایران
کتابخانه مجلس شورای اسلامی	کتابخانه مجلس شورای اسلامی
کتابخانه آیت الله العظمی بروجردی	کتابخانه آیت الله العظمی بروجردی
کتابخانه آیت الله العظمی خراسانی	کتابخانه آیت الله العظمی خراسانی
کتابخانه آیت الله العظمی مازندرانی	کتابخانه آیت الله العظمی مازندرانی
کتابخانه آیت الله العظمی تبریزی	کتابخانه آیت الله العظمی تبریزی
کتابخانه آیت الله العظمی همدانی	کتابخانه آیت الله العظمی همدانی
کتابخانه آیت الله العظمی کرمانی	کتابخانه آیت الله العظمی کرمانی
کتابخانه آیت الله العظمی قمی	کتابخانه آیت الله العظمی قمی
کتابخانه آیت الله العظمی رشتی	کتابخانه آیت الله العظمی رشتی
کتابخانه آیت الله العظمی سنندجی	کتابخانه آیت الله العظمی سنندجی
کتابخانه آیت الله العظمی شیرازی	کتابخانه آیت الله العظمی شیرازی
کتابخانه آیت الله العظمی یزدی	کتابخانه آیت الله العظمی یزدی

چرخشی و پرتحرک از سیمرغ و هژبر، بزها و آهوان وحشی در ترکیبی بدیع اجرا شده است. زمینه کار به رنگ سبز زیتونی و طراحی ها با رنگ طلا اجرا گردیده. تنها پرندگان و نقاشی وسط در قاب تصویر از آب رنگ های مات پوشانده کار شده است که جذابیت خاصی به تشعیر اطراف می بخشد. (تصاویر ۱۳ و ۱۴)

پی نوشتها:
 ۱- شیلا کن بای، نقاشی ایرانی، ترجمه مهدی حسینی، دانشگاه هنر، ۱۳۸۷
 ۲- «صانعی بیگ افشار» که بسیاری از اشیاء و برخی نقاشی های خود را به نام صانعی امضا کرده چنان گفته شد یکی از شخصیت های طراز اول برای بررسی تاریخ هنر نقاشی ایران است. در واقع او مؤلف رساله ای در مورد نقاشی به فارسی با عنوان قانون الصور و رساله دیگری به ترکی به نام مجمع الخواص است. او در ۹۲۰ هـ. ق. به دنیا آمد، نقاشی را در حدود سال ۹۷۳ ق. آغاز و در ۹۷۷ ق. سرپرستی کتابخانه شاه عباس در قزوین را بر عهده گرفت و تا ۱۰۰۵ ق. در این سمت ماند. او در ۱۰۱۹ ق. درگذشت. افزون بر تصاویر چند فصل، طرح های قلمی و پرده های نقاشی منفرد از او برج مانده اند.
 ۳- Dickson and Welch
 ۴- هنر دربارهای ایران، صص ۱۷۸ و ۱۸۰
 ۵- Philip Walter Schulz
 ۶- شاهکارهای نگارگری ایرانی، موزه هنرهای معاصر، ۱۳۸۴
 ۷- همان

های تشعیرها به قدری زیبا است که دنیای متفاوتی را در اطراف نقاشی های اصلی بوجود آورده است. یکی از تشعیرهای «مرقع گلشن» تصویر (بزرگ زاده منتظر نتیجه کار استاد است) است. در این تصویر فضای منظره بسیار زیبا و پر از شاخ و برگ درختان و بوته ها و پرندگان در فضای از حرکت حیواناتی مانند هژبر، سیمرغ، اژدها، شیر و آهو دیده می شود. در پایین صفحه، انتهای سمت چپ شیر می خفته که نیمه تنه او از میان تپه بیرون خزیده اجرا شده است و در کنار آن، شیری با اژدها در هم تنیده شده و پنجه در پنجه در حال نواغ دیده می شوند. در میان و بالای سمت چپ دو آهو در حال دویین به سمت قاب تصویر اجرا شده است. در بالای سمت چپ قاب تصویر هژبر یا سیمرغ در حال کشمکش است و در سوی دیگر پلنگی در حال شکار غزالی طراحی شده است. پرندگان در این تصویر با رنگ های مختلف بر روی زمینه کاغذ و طراحی ها با رنگ طلا اجرا شده است

در تصویر دیگری (نصیحت پیر) اثر «کمال الدین بهزاد»، فضای از تشعیر بسیار زیبا از حرکت های گرفت و گیر از طبیعت و حیوانات اجرا شده است. در اینجا درختان و گیاهان ترکیبی از طبیعت و استفاده از گل و طرح های تزئینی استفاده شده و حرکت های

- منابع و ماخذ:
- Wordwos of the age
 - Masterpieces of Early Safavi Painting, 1501-1576
 - Stuart cary well
 - Fogg art museum, harvard university 1979
 - Treasures of asia
 - Persian painting
 - Text by basil gray
 - Booking international

- شیلا کن بای، نقاشی ایرانی، مترجم: مهدی حسینی، دانشگاه هنر، ۱۳۸۷
 - ابوالعلا سوادور، هنر دربارهای ایران، ترجمه: ناهید محمد شمیرانی، نشر کارنگ - نجیب مایل هروی، کتاب آرابی در تمدن اسلامی.
 - فرانسیس ریشار، جلوه های هنر پارسی، ترجمه: ع. روح بختان، تهران ۱۳۸۲
 - شاهکارهای نگارگری ایران، موزه هنر های معاصر ایران، تهران ۱۳۸۴
- فهرست تصاویر:**
- ۱- تشعیر مربوط به دیوان سلطان احمد جلایر
 - ۲- تشعیر اثر صادقی بیگ افشار - منبع جلوه های هنر پارسی فرانسیس ریشار
 - ۳- دو برگ از خوشنویسی و تشعیر مربوط به خمسه شاه طهماسبی منسوب به آقامیرک قرن دهم هـ. ق. کتابخانه برنیائیانبارد ۲۵۰ * ۱۲۶۰ میلیمتر - منبع تصویر Wordwos of the age
 - ۴- Masterpieces of early safavid painting , 1501-1576
 - ۵- Stuart cary well
 - ۶- Fogg art museum, harvard university 1979
 - ۷- ۵- کتابچه منسوب به آقا میرک - منبع تصویر (هنر دربارهای ایران)
 - ۸- مربوط به گلستان سعدی منسوب به سلطان محمد منبع تصویر: Wordwos of the age
 - ۹- آیینه بردو بزبر نهاد ، هنرمند نامعلوم ، روضه الاتوار ۹۲۷ هـ. ق کاخ گلستان
 - ۱۰- تشعیر هنرمند نامعلوم ، روضه الاتوار ۹۲۷ هـ. ق کاخ گلستان
 - ۱۱- تشعیر ، هنرمند نامعلوم، روضه الاتوار ۹۲۷ هـ. ق کاخ گلستان
 - ۱۲- تشعیر (سلامان و لیل)، هنرمند نامعلوم، سده ۱۱ هـ. ق، کاخ گلستان
 - ۱۳- (نصیحت پیر) اثر کمال الدین بهزاد (نگاره وسط) ، مرقع گلشن سده دهم هـ. ق کاخ گلستان
 - ۱۴- بزرگ زده منتظر نتیجه کار استاد است ، هنرمند نامعلوم ، سده ۱۱ هـ. ق کاخ گلستان